

Ordförande: *Anna-Greta Skantz*

Sekreterare: *Sven Ove Hansson*

DAGORDNINGENS PUNKT 65

Alkohol, narkotika m m

Motionerna nr 24:01—nr 24:14 (del 3 s 772) och partistyrelsens utlåtande över dessa (del 3 s 802)

Motionen nr 24:15 (del 3 s 821) och partistyrelsens utlåtande över denna (del 3 s 822)

Motionerna nr 24:16—nr 24:17 (del 3 s 823) och partistyrelsens utlåtande över dessa (del 3 s 824)

Olof Palme, partistyrelsens föredragande: Det föreligger i det här ärendet ett utförligt utlåtande från partistyrelsen. Jag hänvisar till detta och kommer i min föredragning att framföra några allmänna och speciella synpunkter i anslutning till det.

Socialdemokratins förhållande till en rätt hårdhänt kritik av dagens svenska samhälle är inte alldeles okomplicerad.

Vi har perspektivet mot det förflutna. Vi genomskådar hyckleriet hos dem som söker framställa det gamla fattigsamhället som en vacker sommaridyll. Det är alltför många som bär med sig minnet av vad det verkligen var frågan om. Ty det ligger trots allt nära i tiden. När Gunnar Sträng ibland berättar om lungtuberkulosen och fattigdomen och stortvätt i vakar i isar på sjön när han växte upp bara ett par kilometer härifrån så är det inte fråga om grå historia. Det var egentligen alldeles nyss.

När man ser på de fantastiska förbättringar som ägt rum på kort tid i vårt samhälle kan det te sig orättvist att beskärma sig alltför hårt över de brister som finns kvar. Det är som om man skulle begära för mycket när ändå så mycket gott blivit uträttat.

Dagens svenska samhälle är också i väsentliga delar en skapelse av arbetarrörelsen. Samhällskritiken kan lätt uppfattas som ett orättvist underkännande av det verk som generationer inom arbetarrörelsen skapat. Så hamnar vi lätt i en försvarsposition. Det var alldeles speciellt fallet när vi befann oss i regeringsställning.

Vi måste övervinna dessa hämningar om vi skall förbli den kraft som leder samhällsomdaningen.

Ett mått på samhällskritikens nödvändighet är att människor far illa. Det mest påtagliga uttrycket för ett misslyckande i samhällsbygget är missbruket av alkohol och narkotika.

Vi brukar tala om utslagning. Det är ett hårt ord. Det betyder att någon mer eller mindre hamnat utanför. Utanför samhället. Utanför arbetsmarknaden. Utanför skolan Utanför gemenskapen.

Det går inte att enkelt och skarpt definiera vilka som är "utslag-

na", eller att beräkna hur många det är, som slagits ut från gemenskapen.

Undersökningar har visat att antalet missbrukare av alkohol kan beräknas ligga mellan 200 000 och 300 000, eller fem procent av befolkningen.

Av den gruppen är 30 000 eller 50 000 människor så skadade fysiskt, psykiskt eller socialt att de behöver vård. Antalet narkotikamissbrukare uppskattas grovt till mellan 10 000 och 15 000, varav 2 000 beräknas missbruka heroin.

Varje år förtidspensioneras 2 000 människor, som befinner sig i åldern mellan 16 och 34 år.

I Stockholm finns ungefär 5 000 hemlösa, som håller till på ungdomshotell, i natthärbärgen, i parker och på gatorna.

Svagheten med sådana här försök att definiera och statistiskt mäta begreppet utslagning är att det ger en bild av oföränderlighet, inte fångar rörelser, förändringar. Det finns människor som håller på att tappa fotfästet, det finns andra som når en vändpunkt där de vänder ryggen åt sitt tidigare liv, blir knegare som det stundom heter. Socialismen accepterar aldrig att människor är fördömda, den utgår ifrån att varje människa har möjligheter att växa, utvecklas, nå en frigörelse.

Inte heller fångar avgränsningen den oro och otrygghet som lever hos människor. Vad händer om jobbet rycks undan? Om familjens sammanhållning slås sönder? Om olyckan är framme på jobbet eller i trafiken? Om ungarna inte klarar av att leva upp till alla kraven? Vad händer när jag blir gammal eller när jag blir ensam?

Nästan varje människa hyser en oro för att hennes situation skall försämrans, för att hennes liv skall slås sönder, för att den ombonade tryggheten skall rivs upp.

Det finns en otrygghet som vi inte kan förhindra, trots sjukförsäkringar och ATP, trots de många stora och viktiga reformerna.

Mycket av detta kan endast lösas av människorna själva i gemenskap. Och vi måste inse den grundläggande begränsningen. Vi kan aldrig skapa ett samhällssystem som inte ställer människorna inför prövningar. Vi kan inte avskaffa sorgen och lidandet. Det gäller ju, som Wigforss sade, och som jag citerade i lördags, att "skapa de bästa förutsättningarna för människorna att älska och lida".

Vi kan också mäta behovet av förändringar genom att se bilden av människor och lyssna till deras röster.

I en tidskrift möter jag bilden av en man i 60-årsåldern. Han lutar huvudet i ena handen. Blicken är lyft och fångar uppmärksamheten. Den är vemodig, kanske resignerad, kanske behärskat förebrående.

Under bilden läser jag:

"Jag har jobbat och slitit i hela mitt liv och nu när jag är utslig-

ten och sjuk slängs jag på sophögen. Utan något värde får jag gå och tigga pengar till en sjaskig slaf på ett härbärke.”

Det är en bild från dagens Sverige. Men man behöver inte gå till tidningar och tidskrifter för att se den. Vi möter den nästan dagligen, på gatorna här i Stockholm men också i mindre orter.

Det handlar direkt om alkohol och narkotika, om ett missbruk som bryter ned och isolerar, som sakta äter självförtroendet, viljan och kraften att komma tillbaka, att resa sig.

Vi kan växla perspektiv till Annika, en 18-årig flicka från Luleå, arbetslös. Så här säger hon:

”Det är många som blir förstörda. Man tänker på andra som jobbar och undrar vad det är för fel på en själv. Självförtroendet blir dåligt. Man får aldrig känna ansvar eller att man gör något meningsfullt.”

Hon fortsätter:

”Det är många som fastnar på tjack. Det hänger ihop med att man går utan jobb. Det är lätt gjort, man går på stan och driver och träffar dom som är arbetslösa och redan håller på med dom här grejorna.”

Men Annika visar också hur viktigt det är att ta ett personligt ansvar i en svår och utsatt situation. Hon säger: ”Jag måste vara rädd om de känslor jag har nu som arbetslös, att veta hur djävligt det är och att jag sedan skall komma ihåg det hela mitt liv. Det känns viktigt för mig och det håller mig uppe.”

I går diskuterade vi kraven på att arbetet skall vara utvecklande och stimulerande.

I Livsmedels tidning har arbetsvillkoren för styckmästarna beskrivits. Det är en yrkesgrupp med stor yrkesskicklighet och hög produktivitet. De har jämförelsevis bra betalt och ett gott anseende. Styckaren är, som tidningen säger, en karlakar.

Men jobbet är riskfyllt och jäktigt. 93 procent av styckarna drabbas av skador på rygg, skuldror eller armar. De finner också att deras yrkesskicklighet blir mindre värd. Tidningen skriver:

”Nu frågar ingen längre efter styckarens skicklighet, enbart efter hans kapacitet. Det har skapat en gnagande oro inombords, en osäkerhet och rädsla. Han är lätt utbytbar. Och arbetsgivaren bestämmer när han skall bytas ut mot en nyp ung snabbutbildad styckare. Eller kanske kamraterna i ackordslaget fattar beslutet?”

Konkurrenssamhällets barriärer av styrka och effektivitet kan lätt bli en spärr som många bryter först när skadan är stor, när självkänslan är urgröpt, när det är för sent.

Jag läser en beskrivning av livet i en förort. Den heter ”Kvinnoliv Förortsliv” och är skriven av Margareta Schwartz och Suzanne Sjöqvist. Den handlar mycket om ensamma mödrar. Så här står det:

”Det börjar tidigt på morgonen. Bidragsförskotten kommer till posten, en ca 60 centimeter hög stapel av avier. Trettio brevbärare

delar på bunten och strör pengar över förorten. Och vid elva bär det iväg till centrum med barnvagn och legitimation.

Den nya förorten är rik på ensamma mammor. De är fattiga, relativt sett. De flyttas dit när de är ensamma, eller också blir de ensamma där. Där får de en enda funktion, att vara mamma. Det är ett tungt liv och svårt att ändra på för villkoren är stenhårda. Jobb, det betyder ett evigt tunnelbaneåkande, att lämna barnen innan det ljusnar och att hämta dem sedan det blivit mörkt. Jobb förutsätter att någon tar hand om barnen. Men vem gör det när kön till daghemmet är 6 000 barn lång och de svarta dagmammorna tar 1 500 kronor i månaden? Det blir inte tal om att jobba. ”Bli hemma”, säger socialen, ”så tar vi hand om er allihop, kvinnor och barn”. Och situationen för dessa unga kvinnor sammanfattas. ”Det är ett tungt och ensamt liv som det inte lyser om, mer än ibland.”

I det område som här beskrivs bor människor som tillhör de sämre ställda i vårt samhälle. Ekonomin är ofta pressad, arbetslösheten högre än genomsnittet, den sociala servicen har högre belastning. De människor som bor här har fått sämre utbildning. De har ofta haft en sämre uppväxttid. Våldigt många är invandrare med de särskilda svårigheter som det innebär.

Till detta kommer att de människor som har ekonomiska möjligheter att flytta till ett annat område också ofta gör det.

Så ökar den sociala instabiliteten. Möjligheterna att utveckla vänskaps- och grannskapsförbindelser blir i motsvarande mån mindre. Och när de nyblivna radhusägarnas flyttlass drar bort till de fem rummen, tomten, värdestegringen och ranteavdragen, känns kanske vardagens ekonomiska bördor tyngre än annars för dem som stannar kvar.

Exemplen är till för att belysa att samhället och livet i många fall far illa fram med människor, Man mår inte bra av ett liv i ensamhet och isolering, av att leva i fruktan för att förlora jobbet, att riskera hälsan psykiskt och fysiskt, att uppleva en ständigt gnagande känsla av otillräcklighet, att ständigt bli jämförd när man ofta kommer sist, att alltid tillhöra konkurrenssamhällets förlorare.

Och framför allt mår inte barnen bra av att leva i en värld där de vuxna kämpar under sådana villkor. Det är barnen som är de mest utsatta, de formas från början av sin omgivning. De har därför rätt till kontakt med och omsorg från vuxna som själva lever i en rimlig trygghet. Annars kan de skadas för all framtid. Man måste försöka se till att barn inte far illa. Deras ögon skall se, upptäcka, skratta och gråta. De får inte skygga undan i skräck eller slutas i rädsla.

Det är en mörk bild av samhället som jag härmed förmedlat. Är den sann? Naturligtvis inte om den skulle göra anspråk på att vara en balanserad helhetsbild som också tog fram allt det fina och

positiva i vårt samhälle. Men den ger delar av verkligheten som för oss måste vara särskilt viktiga att känna till, att uppröras över, att vilja förändra. Ty socialdemokratien måste alltid stå på de svagas sida.

Kan vi då rikta ett anklagande finger mot oss själva? I vår enorma kraftansträngning att bygga landet, utveckla välfärden och värna den sociala tryggheten, kanske vi försummade en del. Så blev en del bostadsmiljöer sämre än vi avsåg, så uteblev en del nödvändiga krafttag mot bostadssegregationen, så fick några flyttlass i onödan rulla söderut och några familjer fick börja om som främlingar i en ny miljö, kanske en svår miljö. Och kanske förlitade vi oss för mycket på marknadsmässiga lösningar av problem som i själva verket krävde solidaritet och samverkan.

Det är lätt att vara efterklok. Det är viktigare att se mot framtiden.

Det som oroar mig mest är det kapitalistiska samhällets och det moderna industrisamhällets till synes obönhörliga utslagningsmekanismer. År efter år går det 15—20 miljoner människor arbetslösa i industriländerna. Nu kan man läsa i allt fler uttalanden av industriledare och professorer som med en blandning av förvåning och kanske litet förtjusning säger: Det blev ingen revolution, det blev ingen revolt. Ty de behöver icke svälta. Vi ser till att de får understöd. Så kan det vara rätt fördelaktigt för återhållsamheten i lönekraven och för produktiviteten i näringslivet att en viss andel av den arbetsföra befolkningen står utanför. Genom naturligt urval blir det väl de lågproduktiva, de minst lönsamma som hamnar där. Vårt samvete är rent. Ty de svälter ju inte.

Detta är egentligen en mardröm. Människor som en typ av avfall från det industriella systemet, utan kraft att göra sig hörda, utestängda från gemenskapen.

Det strider mot grundläggande principer för den demokratiska socialismen. Vi anser att varje människa skall ges rätt och möjlighet att delta i produktionen, i det gemensamma arbetet för en bättre vardag och en bättre framtid.

Vi kan vidare aldrig acceptera att enskilda människor skall betraktas som utstötta och fördömda. Det ögonblick man sviktar i denna princip börjar socialismen att förvittra som humanistisk idé och som drivkraft för klassamhällets avskaffande. Jag har sagt förut att det får inte finnas vi och de, det finns bara vi!

Missbruk av alkohol och narkotika visar sålunda på brister som leder till en bredare analys av samhällsförändringens villkor och förutsättningar. Annars kommer man fel.

Partistyrelsen har i sitt utlåtande utgått ifrån detta perspektiv och dragit upp riktlinjer för hur man genom insatser på väsentliga samhällsområden kan förhindra den sociala utslagningen. Vår inriktning sammanfattas i utlåtandet i följande punkter:

- Vardagssolidaritet och samhällsinsatser.
- Åtgärder i arbetslivet.

- Barns och ungdoms uppväxtförhållanden.
- Att bo och leva.
- Folkrörelserna ger ett alternativ
- Lokalt ansvar och ökad samverkan.

Det gemensamma för dessa punkter är inriktningen på att skapa ett samhälle som genom solidaritet förebygger social otrygghet och utslagning.

Vad handlar det om?

För det första gäller det helt enkelt att fullfölja en socialdemokratisk politik för arbete, för bättre bostads- och arbetsmiljöer, för regional balans och minskade klyftor, för ekonomisk demokrati. Det handlar helt enkelt om att förverkliga de beslut denna kongress fattat.

Viktigast, återigen, är att förbättra barnens villkor. Vi måste bygga ut och förbättra kvaliteten i barnomsorgen, förbättra boendemiljön, fullfölja SIA-skolan, ge barnfamiljerna en god ekonomisk standard, skapa mer tid för kontakt mellan barn och föräldrar. I ett längre perspektiv handlar det om sextimmarsdagen och Kvarteret Framtiden.

Gör jag det inte för enkelt för mig när jag säger att allt detta också handlar om utslagningen?

Jag tror inte det.

Ytterst är det, som jag tog upp på SSU-kongressen i våras, en fråga om färdriktningen i ett samhälle, eller som den engelske socialisten Tawney säger: "Det som betyder något för ett samhälles friskhet är det mål som dess ansikte är vänt emot."

Under lång tid har arbetarrörelsen angivit den politiska färdriktningen i vårt land. Många sociala och ekonomiska klyftor har kunnat minskas eller utplånas under den tiden. Många hot mot människornas trygghet har avskaffats framgångsrikt.

Vi lyckades inte skapa något perfekt samhälle. Men det innebar en väldig trygghet för människorna i vårt land att det var de stora folkgrupperna, de stora grupperna av löntagare, barnfamiljer och pensionärer som var bärare av det sociala framåtskridandet. Det betydde väldigt mycket att landet leddes av ett parti som nära samarbetade med löntagarnas demokratiska organisationer, som sökte sitt politiska stöd hos de sämre lottade i samhället.

Det bestämde färdriktningen.

Nu regerar andra politiska krafter i vårt land.

Vi har fått rätt många besked om färdriktningen, den borgerliga färdriktningen.

De sociala och ekonomiska klyftorna ökar. Det talas om reformstopp. Reformeringen inom arbetslivet stannar upp. Det dyker upp konservativa tongångar om skola och socialpolitik.

Allt detta är ett hot mot de sämre ställda grupperna. Det är för dem de ekonomiska förutsättningarna försämras. Det är deras arbetsmiljö som inte får förbättras, deras inflytande som inte får öka.

Följ den färdriktningen mot framtiden och tänk efter var vi hamnar. Det är aldrig så att ett samhälle står stilla. Det förändras alltid. Och den borgerliga förändringen ter sig för stora folkgrupper som ett hot.

Deras andel i vår gemensamma produktion riskerar att minska, samtidigt som den privata maktkoncentrationen ökar. Segregationen i bostadsområdena och i skolorna hotar att bli avsevärt större. Privatiseringen riskerar att öka och därigenom kan stora grupper få sämre samhällsservice. I takt med denna utveckling ökar riskerna för utslagning och social misär. Och det hotar att bli så att människorna kommer att finna en allt hårdare och omänskligare attityd från samhället när de inte orkar med, när kraven blir för stora, när de slås ner av konkurrensen och kanske tvingas böja sig.

Därför är det så oerhört viktigt att socialdemokratien förmår vända denna borgerliga färdriktning i det svenska samhället. Därför är det så oerhört viktigt att socialdemokratien förmår återvinna tryggheten och återskapa framtidstron i det svenska samhället.

Därför är det så viktigt att landets utveckling åter kommer att präglas av en bred folklig reformpolitik.

Det handlar för det andra om praktisk solidaritet i vardagen. På många håll utvecklas denna grundtanke utan mycket ståhej.

Göran Johansson kan säkert berätta hur man på SKF tar itu med missbruksproblem genom stöd från arbetskamrater, genom solidaritet i den lilla gruppen.

Det handlar om stöd och hjälp. Men det handlar också om krav, som ställs av kamrater, i förståelse för problemen. Det handlar om att någon säger: "Nu lägger du av. Annars går du under. Det vill vi inte. För din skull. För vår skull." Det handlar om att någon ställer upp.

Samma arbete i solidaritet finner vi i Verdandis verksamhet ute i bostadsområdena. Det präglar samarbetet mellan LO och Verdandi på arbetsplatserna, SSUs och Unga Örnars verksamhet.

Inom kriminalvården finns de sk NAFF-nämnderna, nämnder för arbetsmarknads- och fackliga frågor, där facket på många håll i landet hjälper till att skaffa jobb och skapa trygghet för frigivna. Idén och organisationen skapades av Karl-Erik Svensson när han jobbade på Byggnads.

Betydelsen av praktiskt vardagsarbete kan också illustreras så att det påtagligt anknyter till samhällsproblem vi alla upprör över. Jag tänker på skadegörelsen i vissa bostadsområden.

Skall man försöka hitta en förklaring till den växande skadegörelsen får man återigen gå till de kända utslagingsmekanismerna, som sammantaget sluter sig till onda cirklar: okänsliga och segregerade boendemiljöer, dålig utbildning, utslagning och tristess i skolor och arbetsliv, arbetslöshet, besvärliga skilsmässor, olika kulturella bakgrundsmiljöer, etniska olikheter, socialt fattiga miljöer.

Det är en svår uppgift att bryta detta. Skall det gå krävs gemensam kamp. I den måste de boende och deras föreningar, kommu-

nen och bostadsföretagen engagera sig. Det kräver en ökad sammanhållning, ökade kontakter människor emellan, solidaritet.

På många håll försöker man sig på detta. Praktiskt kan det vara så här: Man finner att ett gäng tonåringar söker sig till missbruk, fördärvar vad som finns omkring dem, driver bort från samhällssolidariteten. Här gäller det för de olika förvaltningarna — skolan, socialen, fritids — att gemensamt och tillsammans med folkrörelserna ta tag i gänget. Några vuxna som de har förtroende för söker upp dem, resonerar med dem. Det gäller att konkret visa dem att samhället också är deras, se till att också de får motiv att behandla gemensamma nyttigheter som sina egna nyttigheter. Och kanske är det inte så självklart att de gör det. Det är nog inte i första hand för tonåringar vårt samhälle har planerats.

Ett annat exempel handlar om skolorna.

Det är viktigt, stod det i SIA-propositionen, att skoleleverna redan på ett tidigt stadium får möjlighet att successivt lära sig ta ett ökat ansvar för sin arbetssituation och sin miljö. På många skolor utvecklas detta alltmer. Så tex pågår sedan flera år i Skiftinge i Eskilstuna ett försök med en aktiv elevmedverkan i den egna miljön. Där arbetar eleverna tex i biblioteket, i skolmåltiderna, med fastighetsskötsel, i förskola och får lära sig ta ansvar för de gemensamma insatser som görs där. Eleverna får dessutom en kunskap om olika villkor i arbetslivet och därmed en nära kontakt med olika vuxna.

Det handlar, för det tredje, om kraftfulla och målmedvetna insatser för att bekämpa alkohol- och narkotikamissbruket och hjälpa de drabbade människorna.

Den totala — alltför höga — alkoholkonsumtionen i samhället måste begränsas.

Kampen mot narkotikamissbruket kan inte inskränkas till att minska förekomsten utan måste ha som mål att eliminera missbruket.

Sammantaget har vi lagt en rad förslag i riksdagen för att hjälpa drabbade människor från missbruk och kriminalitet:

- Ökade resurser för vård och behandling av missbrukare.
- Konkreta åtgärder för att återföra missbrukare in i samhällsgemenskapen.
- Information och forskning om missbrukets orsaker och utbredning.

Dessa åtgärder måste förenas med en kriminalvård som sätter kampen för anpassning i främsta rummet och där frivården får förstärkta möjligheter. De måste också förenas med krafttag mot den organiserade brottsligheten, med dess vidriga exploatering av människor i djup misär.

Förra året redovisade vi ett brett upplagt program för att bekämpa alkoholmissbruket. I riksdagen begärde vi 100 miljoner kronor för en rad insatser, vilkas tyngdpunkt låg på ungdomsgrupperna. De innebar också en kraftig satsning inom arbetslivet och åt-

gärder för att förbättra de alkoholskadades situation. Det främsta syftet med programmet var att skapa en fördjupad kunskap och medvetenhet och ett ökat engagemang hos den enskilde, organisationer och myndigheter för att ta upp kampen mot alkoholskadorna och deras orsaker. Programmet innehöll därför förslag om insatser i skolan, ökat stöd till ungdomsorganisationer och folkrörelser samt till de fackliga organisationerna.

På narkotikaområdet är en viktig åtgärd just nu att bygga ut behandlingshemmen. Det får inte vara så att missbrukare under lång tid får vänta på behandling och riskera att hamna i än djupare misär.

Det är också viktigt att det finns olika behandlingsformer. Vår uppgift är att fastställa vissa gränser över vilka vi inte kan acceptera att man går. Inom dessa gränser, som bör vara så vida som möjligt, bör det finnas plats för hem och kollektiv med olika inriktning av vård och behandlingsideologi.

Jag vill till detta foga en kommentar som rör frågan om tvång och frihet. Vi har rensat bort ur lagstiftningen en mängd tvångsbestämmelser som hade skapats av ett gammalt förmyndarsamhälle. Det har varit nödvändigt och bra för att nå resultat. Det var nödvändigt också för att de var instrument för klassförtryck. Det är ett tänkande som tycks leva kvar hos moderaterna.

Det är verkligen dags, partivänner, att äntligen göra rent hus med den klasslagstiftning som nykterhetsvårdslagen utgör.

Låt mig så anlägga ett framtidsperspektiv. Jag menar att om vi skall nå bättre resultat när det gäller att föra människor från missbruk till ett liv inom samhällsgemenskapen, då måste de människorna kunna söka sig till vård och behandling utan att de därmed riskerar oöverskådliga konsekvenser i form av frihetsberövande. Samtidigt är det emellertid nödvändigt att bevara en möjlighet att ingripa så att människor inte går under.

Det är ingen lätt sak att utforma en politik som klarar dessa två syften. Jag tror att den inriktning som vi nu nått fram till är den riktiga. En särskild arbetsgrupp inom socialdepartementet har utarbetat ett förslag i den här frågan som vi socialdemokrater är beredda att stödja. Vi finner den borgerliga regeringens oförmåga att enas i denna fråga djupt beklämmande.

De problem som vi nu diskuterar understryker vikten av människors rätt att tillsammans påverka sina villkor, behovet av en demokratisering av ekonomi och arbetsliv.

Fackföreningsrörelsen bereder sig nu för att kraftigt vidga sitt arbete för kamrater med problem ute på de enskilda arbetsplatserna. Det måste också gälla våra organisationer ute i bostadsområdena. Vi får aldrig göra de utslagnas problem — eller deras som lever i riskzonen — till enbart en angelägenhet för förvaltningar och tjänstemän. Dessa resurser behövs, men de är inte tillräckliga. Ytterst handlar det om att frigöra varje människas egna resurser så att han eller hon kan ta upp kampen med sina egna pro-

blem. Då behövs stödet av en levande gemenskap och kamratskap. Det ställer arbetarrörelsen och andra folkrörelser inför ett stort ansvar. Det måste vi axla. I vetskapen om att det är främst de sämst ställda människorna från arbetarklassen som drabbas av utslagning och social misär.

Vi måste genom att öka vårt organisatoriska arbete bekämpa den resignation och förlorade tro på samhällsförändringens möjlighet som speglas i att valdeltagandet är så mycket lägre i problemområdena än i välordnade kvarter. Det är vår uppgift att i våra organisationer skapa en gemenskap och en värme som bär fram en bild av det samhälle vi strävar mot. Det är vår uppgift att organisera de sämst ställda till politisk kamp för att omdana det samhälle som annars dömer dem till utslagning och utanförstående.

Gun-Britt, en av de kvinnor i förort jag tidigare berättade om, säger att hon i valet röstade med socialdemokraterna — och så här står det i boken: "Hon har en känsla av att det är det partiet som tar hand om arbetsfolk, men det har aldrig fallit henne in att hon kunde gå in i partiet, som 30-talets Gun-Britt gjorde. Det är för Gun-Britt en lika vansinnig tanke som den att hon skulle gå in i operabaletten. Den inställningen är en olycka inte bara för Gun-Britt, utan en katastrof för det politiska livet i Sverige."

Jag vill tillägga: Det är framför allt en katastrof för vår kamp för social orättvisa. Det får aldrig bli som Gun-Britt tror att det är i dag: "Inom SAP jobbar ett annat slags folk än hon."

Det här känner vi igen. Rädslan för de väartades mötesplatser, vare sig de är i Hem- och skolföreningar, bostadsrättsföreningar eller på annat håll. Men det får inte vara så att det finns ett antal myshörnor i samhället, dit de som har det svårt inte vågar gå. Det måste vi ändra på. Som det nu är tyder olika tecken på att det finns rätt många som Gun-Britt bland de tiotusentals nya medlemmarna i vårt parti.

Så här sade Per-Albin Hansson när han talade om folkhemmet: "Hemmet grundval är gemenskapen och samkänslan. Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn."

Per-Albin skulle ha kunnat tillägga: Det goda hemmet känner icke till några utslagna.

Jag yrkar bifall till partistyrelsens utlåtande.

Göte Bernhardsson, Stockholm: Låt mig börja med att säga att det är med mycket stor tillfredsställelse jag noterar det sätt på vilket frågorna om den sociala utslagningen och utslagningen från arbetsmarknaden har tagits upp i partiordförandens anförande här och också i hälsningsanförandet. Utslagningen från arbetsmarknaden är, som Olof Palme sade, kännetecknande för hela den kapitalistiska världens utveckling. Den kan avläsas i ökad arbetslöshet och minskad sysselsättningsgrad. Ökad förtidspensionering är en annan tendens i så gott som alla länder.